

5 **Glossari**

Aquest glossari pretén posar-te a l'abast una definició molt sintètica de termes i conceptes que et poden ser útils per a l'elaboració d'un treball que adopti la perspectiva de gènere i, més particularment, tracti la representació de les violències contra dones i nenes en obres literàries. La relació no pretén, en cap cas, ser exhaustiva ni resoldre controvèrsies associades als conceptes sobre els quals no hi ha un consens.

Si no trobes un terme nou, pots cercar-lo a la base de dades de neologismes del TERMCAT: <https://www.termcat.cat/ca>. El document *Estrategia estatal para combatir la violencia machista 2022-2025* inclou un glossari que et pot ser útil consultar (2022, 271-9).

Agressor: persona que comet una agressió. També s'usa la paraula **victimari** per fer referència a la persona que, amb les seves accions, infligeix un dany o perjudici a una altra (víctima o supervivent).

Androcentrisme: visió del món i de la cultura centrada en el **punt de vista masculí**. Posa l'home com a centre o protagonista de la història, en detriment de les dones, la importància de les quals es minimitza, invisibilitza o no es pren en consideració.

Agressió sexual: vulneració de la llibertat sexual i integritat corporal d'una altra persona, en contra de la seva voluntat, mitjançant l'ús de la violència, la coerció o la intimidació. Segons la legislació de cada país, pot ser un delictes penal o civil. En el marc legislatiu internacional va significar un punt d'inflexió la resolució 1820 del Consell de Seguretat de l'ONU, promulgada el 2008, que estableix que «la violació i altres formes de violència sexual poden constituir un **crim de guerra**, un crim de **lesa humanitat** o un acte constitutiu quant al **genocidi**» i «destaca la necessitat que els crims de violència sexual quedin exclosos de les disposicions d'amnistia en el context dels processos de solució de conflictes».¹

Assetjament sexual: delictes que consisteix a exigir o demanar favors sexuals (des de tocaments fins a relacions plenes) en l'àmbit laboral, docent o en d'altres contextos, que s'inflingeixen a una persona en situació d'intimidació, hostilitat, incomoditat o humiliació. L'assetjament pot produir-se de forma **verbal** o **no verbal**. A Espanya es va incloure al Codi Penal el 1995. Per a la tipificació del delictes va ser clau el llibre *Sexual Harassment of Working Women* (1979), de Catharine MacKinnon.

Binarisme de gènere: concebre i classificar el sexe i el gènere femení i masculí únicament en **dues categories** absolutes distintes, estàtiques i oposades, sense tenir-ne en compte ni l'àmplia varietat de condicions, identitats, rols i atributs, ni tampoc la seva performativitat.

Biaix de gènere: manca d'igualtat de representació de persones de distints gèneres en una realitat social o en àmbits com ara l'ús de recursos naturals i culturals, l'educació, la política, el món laboral, la recerca, l'art i la religió. Quant a la literatura, el biaix de gènere és molt acusat en els repertoris canònics per la nul·la o poca representació d'autores, per exemple.

¹ <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2011/8217.pdf>.

Ceguesa de gènere: pràctica professional o actitud intel·lectual que no contempla les distintes condicions, identitats, rols i atributs de gènere en qualsevol àmbit de l'activitat humana. En el camp de la literatura es dona quan els estudis o la crítica sobre una obra literària, per exemple, no paren atenció a l'agència dels personatges femenins. La ceguesa de gènere és particularment acusada en l'escriptura dels relats de guerra: en la representació literària dels fets bèl·lics tradicionalment s'ha obliterat el paper de les dones. Una de les autores que ha fet evident aquesta tradicional ceguesa de gènere és Svetlana Aleksiévitx a *La guerra no té cara de dona* (1985).

Consentiment: les definicions institucionals relacionen el consentiment amb l'adhesió, l'aquiescència, l'assentiment comú, l'acord deliberat, conscient i lliure de la voluntat respecte a un acte determinat. En l'àmbit de la violència contra les dones, però, s'ha d'ampliar la definició per encabir-hi la reflexió sobre el que **no és consentiment** ja que, sovint, el silenci o la no manifestació clara de la voluntat, per part d'una dona, en una situació violenta, ha servit de base per **exculpar** la persona o persones que han dut a terme l'agressió. A les definicions lexicogràfiques del terme, per tant, hi afegim la necessitat, en parlar de consentiment, de considerar-lo com el fet d'**establir límits**, tant personals com interpersonals, i també respectar els de l'altre. Els límits estableixen el marc temporal i contextual que estipula, en aquell lloc i moment, què és o no consentit. L'ONU adverteix de la necessitat de promoure la **cultura del consentiment** per posar fi a la **cultura de la violació**.

Cosificació (o objectualització): considerar l'altre com un objecte i font de gratificacions per a un mateix. Aquesta pràctica es basa en una relació de desigualtat, exempta d'**empatia** i de **reconeixement** de l'altre com a persona i subjecte amb **drets i sentiments**. La persona que està en una situació de privilegi, obeint a una concepció de propietat i domini, se sent legitimada a tractar algú de manera coercitiva, i com a ésser subordinat, per a benefici propi. Aquesta creença quant a les dones, tan present en la pornografia i en la publicitat, és a l'arrel de molts delictes sexuals. Rita Laura Segato, que assegura que la cosificació i la mentalitat extractivista és el fonament del poder patriarcal, ha desenvolupat el concepte de **pedagogia de la crueltat**, que defineix de la següent manera: «Anomeno pedagogies de la crueltat tots els actes i pràctiques que ensenyen, habituen i programen els subjectes per a transmutar el que és viu i la seva vitalitat en coses» (2021, 1). Segato assenyala que el tràfic de dones i l'exploació sexual són el paradigma de la pedagogia de la crueltat.

Criptogínia: el neologisme, síntesi dels mots grecs «*crypto*» (ocultar) i «*gyné*» (dona), ha estat proposat per Begonya Pozo i Carles

Padilla (2021) per designar l'**obliteració** o **menysteniment** de les contribucions realitzades per dones en esferes hegemòniques en les quals la notorietat i la visibilitat són rellevants. Aquesta pràctica cultural, paradigmàtica de la **violència simbòlica**, és molt present en els cànons literaris tradicionals.

Cultura de la violació: conjunt de prejudicis, pràctiques, actituds i discursos emparat per les ideologies, creences i estructures de poder patriarcals que legitimen, normalitzen i promouen les relacions asimètriques entre gèneres i, particularment, la violència i els abusos sexuals. Una de les pràctiques més comunes és **justificar la violació** d'una dona **culpabilitzant-la** de l'agressió pel fet d'haver provocat inevitablement l'home per la manera com anava vestida, l'hora i el lloc on era, etc. L'ONU, que destaca la dificultat de desterrar-la pel seu caràcter omnipresent i arrelat, considera que el primer pas per aconseguir-ho és **identificar-la com a tal**. Entre les diverses mesures que proposa per posar fi a la cultura de la violació, es proposa fomentar la cultura del consentiment.²

Dominació: situació en la qual un individu o grup, instal·lats en una posició jeràrquica superior, disposen del privilegi d'imposar les seves idees o voluntat a un altre individu o grup. En els sistemes patriarcals, la **dominació masculina** és el poder de l'home sobre la dona i altres posicions de gènere subordinades, que es pot expressar en diferents formes de violència, incloent-hi la simbòlica. La dominació masculina té com a base la diferenciació i estereotipació dels rols femenins i masculins, sistema segons el qual els homes són considerats subjectes i, les dones, objectes o subjectes passius. En aquest sistema de relacions, la dominació masculina és legitimada i justificada per la visió androcèntrica pròpia dels sistemes patriarcals.

Edatisme: actitud de menyspreu, discriminació i (o) exclusió d'una persona o col·lectiu per l'**edat**. S'aplica especialment en el cas de les **persones grans**, que en algunes societats poden veure's marginades quan deixen de ser productives per al grup. També es pot aplicar a infants i joves que són menystinguts, exclosos de la participació social o no se'ls permet intervenir en decisions que els afecten. L'edatisme s'expressa també de manera diferent en termes de gènere; en moltes societats, són més respectats els ancians que les ancianes. Un exemple són, a la nostra societat, les diferents possibilitats laborals que tenen homes i dones en el cinema i la televisió quan es fan grans o comencen a tenir cabells blancs i altres signes de l'edat.

² <https://www.unwomen.org/es/news/stories/2019/11/compilation-rays-you-can-stand-against-rape-culture>.

Emancipació: alliberar-se de qualsevol forma de dominació i opressió a fi d'obtenir els drets econòmics, socials, polítics, culturals o d'igualtat que se li han negat a una persona o col·lectiu. Amb el nom **d'alliberament** o emancipació de les dones es designa el procés històric o moviment social que des de finals del segle XVIII a Europa i als Estats Units ha estat reivindicant els drets de les dones i la igualtat de gènere cap a l'objectiu de l'alliberament o emancipació de la condició femenina que, durant tota la història, ha estat de subordinació als homes.

Escopofília: també anomenat **voyeurisme**, és el desig i l'acció de contemplar persones nues o realitzant algun tipus d'activitat sexual amb l'objectiu d'aconseguir l'excitació sexual (delectació *voyeurista*), sense interaccionar directament amb el subjecte observat. Pot estar associat a l'exhibicionisme. És delictes si es fa **sense el consentiment** de totes les persones implicades, incloses les contemplades, perquè és una vulneració del seu **dret a la intimitat**. Aquesta pràctica ha estat àmpliament tractada per la pintura i el cinema.³

Essencialisme: pressuposar que una persona o col·lectiu té unes condicions, rols i atributs immutables i associats per naturalesa. Aquesta **ideologia**, que en cap cas es fonamenta en criteris científics –els quals son, en si mateixos contextuals, històrics i culturals–, confon una condició amb una categoria i fomenta, així, **discriminacions** i actituds classistes, racistes i sexistes. L'essencialisme ha estat un tema de debat dins del mateix moviment feminista o de la crítica feminista, ja que algunes interpretacions amb voluntat laudatòria o positivitzadora (per exemple, les que relacionen el conjunt de les dones amb determinats desitjos o pràctiques) han estat acusades de reificar involuntàriament la visió homogeneïtzadora i estereotípica de les dones típica del discurs patriarcal.

Etnocentrisme: mirada sobre realitats socials, culturals o ètniques **alienes** prenent com a referència valors i paràmetres culturals propis. Aquesta pràctica, moltes vegades inconscient, reforça els imaginaris i discursos sobre l'**alteritat**, i enclou el perill de fomentar actituds i sentiments racistes o supremacistes, d'incomprensió i menysteniment envers realitats o grups que no són els nostres. La superació de visions etnocèntriques fa que un terme com ara «tràfic de blanques», emprat per designar una modalitat de violència masclista, avui s'hagi substituït per «tràfic de dones».

³ Jonathan McIntosh fa una bona anàlisi crítica del voyeurisme al cinema a «The Ethics of Looking and the "Harmless" Peeping Tom» (<https://www.youtube.com/watch?v=MeS1wHnV5L0>).

Falogocentrisme: terme encunyat per Jacques Derrida (a partir de la síntesi de «fal-lus», «logos» i «centrisme») i utilitzat en lingüística i ciències socials per fer referència al **privilegi d'allò masculí** en l'ús del **discurs** i la **construcció del significat**. Ha estat un terme fonamental en treballs literaris i filosòfics sobre el gènere per mostrar l'aplicació i els efectes de l'androcentrisme en la construcció del discurs.

Femicidi: terme encunyat per l'autora i activista feminista Diana E.H. Russell el 1976, introduït i desenvolupat en l'àmbit hispanoamericana per l'antropòloga feminista mexicana Marcela Lagarde, que el va emprar per designar la violència, perpetrada amb una truculència extrema, exercida contra les dones de **Ciudad Juárez**, principalment immigrants que treballen en maquiladores, a la frontera nord de Mèxic.⁴ Lagarde va promoure la creació d'una Comissió Especial de femicidi al Congrés per investigar l'assassinat de dones a Ciudad Juárez i va dirigir la Recerca Diagnòstica sobre Violència Femicida a la República Mexicana. L'estudi va permetre concloure que el femicidi no és exclusiu de Ciudad Juárez, i com s'ha demostrat, tampoc de Mèxic. Rita Laura Segato ha argumentat que els femicidis de Ciudad Juárez són crims d'una nova modalitat de guerra (2014, 2016). Així mateix, sosté a *La escritura en el cuerpo de las mujeres asesinadas en Ciudad Juárez. Territorio, soberanía y crímenes de Segundo Estado* (2006) que els autors dels femicidis conceben el cos de les dones com «el suport privilegiat per escriure i emetre [un] missatge violent i allisonador que compta amb la intensificació de la violència mediàtica contra elles com a “braç ideològic de l'estratègia de la crueltat”» (Gago 2015). Actualment, el terme s'empra en d'altres contextos geogràfics per designar assassinats de dones per raó del seu gènere, tant si es produeixen en l'espai públic com en l'àmbit domèstic o familiar de la dona.

Feminismes: terme usat per descriure els diferents **moviments de reivindicació social i política** que reclamen la igualtat de sexes i els drets de les dones en tots els àmbits amb l'objectiu d'eliminar la seva situació de desigualtat. El moviment feminista promou l'acció mitjançant la pràctica individual i col·lectiva. De manera interrelacionada, s'han desenvolupat **teories feministes** en ciències

⁴ Verónica Gago explica: «El que expandeix Ciudad Juárez més enllà de Mèxic és que allà s'anticipa, a manera de laboratori, com cert dinamisme laboral i migrant de les dones està expressant un dinamisme polític (un conjunt de lluites històriques) per escapar del confinament domèstic que és aprofitat pel capital transnacional. Es tracta d'un desig de fuga que és explotat per la màquina capitalista perquè usa com a combustible un anhel de prosperitat popular per traduir-lo en formes laborals, de consum i d'endeutament expoliadores i que, en el seu moment de clímax, esdevé una màquina feminicida» (2019, 32).

socials, humanístiques i naturals que han permès revisar, denunciar i repensar categories socials en la definició de la posició d'homes i dones. Es considera que el moviment feminista es va iniciar a Europa a finals del segle XVIII i ha tingut diferents onades i diversitat d'enfocaments en el seu si, de manera que actualment es parla de feminismes **en plural** per donar cabuda a totes les seves formes i sensibilitats.

Gènere: El gènere és una categoria analítica que es refereix al procés de **construcció social i cultural** del que s'entén com a femení i masculí a cada societat i moment històric. La categoria descriu el procés pel qual, en cada societat, s'adjudiquen culturalment diferents capacitats, habilitats, deures i obligacions a les persones en funció del seu sexe. El terme també indica que el gènere actua com a principi d'**interpretació i d'ordenació** del món (natural i social) en una **jerarquia** entre gèneres que situa el principi masculí en una posició superior respecte a allò femení, tot estructurant les societats i afavorint l'accés desigual als recursos (materials, ideològics i simbòlics). Per tant, les **relacions de poder** formen part intrínseca del sistema de gènere.

El gènere també forma part de la identitat personal i inclou aspectes psicològics, corporals, sexuals, i culturals, assignant als individus, rols, expectatives, comportaments i atributs en funció de l'assignació o adscripció de gènere. També la **sexualitat** és un concepte clau a l'hora de definir el gènere, atès que el matrimoni heterosexual i l'heterosexualitat actuen com a model ideal que forma part del sistema de sexe-gènere a moltes societats. Aquest paradigma és denominat per algunes autores com la ideologia de l'**heterosexualitat obligatòria**. El gènere, a més, s'articula amb altres desigualtats, com el fenotip o etnicitat, la classe social o la diversitat sexual, de manera que es creen complexos sistemes d'opressió i privilegi que es creuen i se superposen.

Grassofòbia: actitud i comportament hostil, de menyspreu i exclusió d'una persona o col·lectiu perquè tenen un pes per damunt d'uns determinats paràmetres mèdics o estètics. Després del gènere, l'edat i el fenotip, el **pes** és el criteri que més **discriminació** produeix. És una de les formes de **control del cos** de la nostra societat contemporània, a partir d'uns models de bellesa que situen com a l'ideal o cos normatiu estar prim. Es tracta d'una modalitat de **violència estètica**.

Honor: qualitat moral d'un mateix basada en els valors col·lectius de la rectitud i l'honradesa, i que persegueix el reconeixement i el respecte per part dels altres en forma de reputació. Històricament, l'honor de les dones s'ha fonamentat en la **virginitat** i la **castedat**,

és a dir, en el **control** de la seva **sexualitat** i la **reproducció**. L'honor femení està controlat socialment perquè la seva pèrdua afecta no sols la reputació de la dona, sinó a tot el seu grup familiar, el qual queda afectat per la vergonya dels fets. En molts contextos socials, les **supervivents de violència sexual** encara avui són **estigmatitzades** i **culpabilitzades** de les agressions de què han estat víctimes (fins i tot poden ser repudiades pels mateixos marits) perquè, d'acord amb unes tradicions i costums patriarcals, han perdut l'honor. L'estigma i l'aïllament social de les dones que han patit violència sexual *per haver perdut l'honor* molt sovint implica també el fill fruit de la violació. Per aquest motiu, en molts contextos bèl·lics la violació de les dones es converteix en **arma de guerra** contra l'enemic. En alguns països, per bé que la violació és perseguida per la llei, els codis culturals, religiosos i socials que *suposadament vetllen per la preservació de l'honor de les dones*, obliguen la supervivent a car-se amb el seu violador.

Identitat de gènere: és la **percepció** que una persona té sobre el seu **propri gènere** a partir del sistema de categorització de la societat. En la majoria de societats hi ha una divisió bàsica de gènere binària entre homes i dones, però en algunes tenen també un tercer gènere o més. Actualment, en la nostra societat una persona es pot identificar com a home, dona, gènere fluid o no-binari, si bé la majoria dels dispositius d'identitat institucionals (com el passaport) només permeten l'opció binària home-dona. La identitat de gènere es pot correspondre amb el gènere assignat en néixer o en pot diferir. En el primer cas, es parla de persones **cisgènere**, mentre que, en el segon cas, de persones **trans o no binàries**. No s'ha de confondre amb **identitat sexual** (la percepció que la persona té d'ella mateixa quant a la seva sexualitat) ni amb **orientació sexual** (la inclinació sexual envers les persones d'un sexe o gènere determinats).

Interseccionalitat: marc conceptual, desenvolupat teòricament per Kimberlé Crenshaw (1989), que es fonamenta en la necessitat d'estudiar l'encavalcament de **diferents eixos d'opressió, discriminació i dominació** en les identitats i grups socials per raó de sexe, gènere, classe, ètnia, constitució física, origen, religió, diversitat funcional, llengua i edat, entre d'altres. Aplicant aquesta perspectiva, el **feminisme negre** estatunidenc volia impugnar el feminisme pretesament universalista de les dones blanques occidentals. Crenshaw demostrà com les opressions viscudes per les dones negres als Estats Units eren diferents a les de les dones blanques i a les dels homes negres, en tant que en elles interseccionaven dues formes d'opressió que els anteriors no sofrien. En l'abordatge a les violències masclistes i en les seves representacions culturals és clau adoptar la perspectiva interseccional per poder identificar com interactuen distintes **categories**

biològiques, socials i culturals, tot modificant les injustícies i desigualtats envers una persona o col·lectiu.

Lectora resistent: concepte formulat per Judith Fetterley a *The Resisting Reader: A Feminist Approach to American Fiction* (1978), on argumentava que tradicionalment en la literatura s'havia imposat a les dones el punt de vista i el sistema de valors dels homes, sovint misògins, en contra de la seva pròpia subjectivitat en la interpretació dels textos. Inspirada en Elaine Showalter (1971), Fetterley proposa un «empoderament lector» a partir de **desemmascarar**, a través dels diferents codis narratius, la **ideologia androcèntrica i patriarcal** subjacent als textos, als paradigmes de lectura i al cànon literari clàssic.

Lesbofòbia: aversió al lesbianisme o a les lesbianes ja sigui com a individus, parelles o grups socials. Pot incloure prejudicis, formes de menyspreu i discriminació o violència contra elles, ja sigui simbòlica, psicològica o física, per motiu de la seva orientació sexual i expressió de gènere. La lesbofòbia és una forma de sexisme que es creua amb l'homofòbia però que té unes afeccions específiques perquè inclou una doble discriminació contra les dones pel fet de ser-ho i per ser homosexuals. Així, les lesbianes a vegades són objecte d'actituds lesbòfobes no només per part d'homes i dones heterosexuales, sinó també d'homes homosexuals i persones bisexuals. Les dones bisexuals prefereixen el terme **bifòbia** per referir-se als prejudicis als quals s'enfronten per la seva identitat sexual, així com certes persones que s'identifiquen com a transexuals preferixien el terme **transfòbia** per expressar les situacions de discriminació i violència a les quals s'enfronten. La lesbofòbia, la bifòbia i la transfòbia, com l'homofòbia, refereixen actituds discriminatòries per part de les identitats sexuals heteronormatives.

Mansplaining: anglicisme que s'empra per designar l'acció i efecte d'un home que, de manera paternalista o condescendent, fent ostentació d'una suposada superioritat intel·lectual, explica a una dona, com si ella no la conegués, alguna cosa que ella ja sap, possiblement millor que el seu interlocutor (Enguix 2023). Se'n va fer un ús generalitzat a partir del llibre de Rebecca Solnit *Els homes m'expliquen coses* (2014), en el qual descriu com un home pretenia explicar-li i recomanar-li un llibre que ell havia llegit sense deixar que ella parlés, i sense permetre que li fes saber que ella era l'autora del llibre del qual ell parlava.

Masclisme: és el conjunt d'idees, actituds i pràctiques que es basa en l'atribució de superioritat de l'home sobre la dona. Aquesta ideologia fonamenta un tipus de masculinitat que autoritza i justifica

actituds i accions **agressives, controladores i subordinants** d'alguns homes contra dones i nenes.

Masculinitats: conjunt de qualitats, atributs, rols, experiències, pràctiques i comportaments associats al fet de ser home d'acord amb les convencions socials de cada cultura. El terme s'utilitza en plural per fer evident que la masculinitat no és natural sinó que es tracta de **construccions culturals canviants** en les societats i al llarg de la història, i per mostrar que hi pot haver moltes maneres de viure la masculinitat. Es tracta d'una expressió emergida als *Critical Studies of Men and Masculinities* que es van començar a realitzar des d'una perspectiva de gènere a partir de final dels anys vuitanta del segle passat. Aquests estudis mostren que les identitats masculines varien no només segons l'època o el lloc, sinó també en funció de factors com l'edat, la classe social o el grup ètnic. També s'usa per **reclamar models de masculinitat alternatius o contraris al model hegemònic** que tradicionalment ha definit un tipus de masculinitat (agressiva, dominant en l'espai públic) per contraposició a una feminitat considerada negativament. Això és, unes **masculinitats** que tinguin **consciència crítica de la seva condició i posició de privilegi per gènere, perquè esdevinguin aliats en la lluita contra la misogínia, l'homofòbia i la prepotència implícita** en el model de masculinitat patriarcal.⁵

Micromasclismes: són les diferents idees, actituds i pràctiques de **discriminació** de les dones i les nenes, que es donen tant en l'àmbit privat com públic, legitimades per l'entorn més immediat perquè estan normalitzades socialment. Per la seva naturalesa **subtil** i pel fet d'estar molt integrades a la **vida quotidiana**, solen ser més difícils d'identificar com a formes de dominació i violència. Per aquesta raó, els micromasclismes sovint no són impugnats ni tampoc susciten rebuig social. Tanmateix, pel fet d'estar naturalitzats, són la base d'altres formes de violència masclista més evidents o agressives, com ara el maltractament físic, el maltractament sexual o el maltractament psicològic. El terme *micromasclisme* va ser encunyat pel psicòleg argentí Luis Bonino (1996).

Misogínia: és una forma de violència masclista que es basa en l'aversió, l'odi, el menyspreu, la denigració o la cosificació de les dones i tot allò representat per la condició femenina. A diferència del sexisme i del masclisme, la misogínia no defensa la superioritat de l'home

⁵ Per a més informació, vegeu l'informe *Comparativa internacional en polítiques de masculinidades* (2021).

sobre la dona sinó la necessitat d'aquest d'alliberar-se de la dependència i la influència femenines.

Patriarcat: forma d'organització social, política i econòmica fonamentada en el principi que els homes són l'**autoritat política i jurídica**, tot creant i justificant un sistema de relacions de poder i desigualtat per gènere. Basat en la **dominació del pare** (o altres homes del grup) sobre les dones de la família i el control de la seva sexualitat, és un sistema que reserva a l'home el protagonisme en l'espai públic, on exerceix el poder i el control, i que relega la dona a l'espai domèstic i a la funció reproductora. Les estructures patriarcales solen intersecar amb múltiples eixos d'opressió. Per aquesta raó solen emprar-se termes compostos com per exemple «patriarcat capitalista» o «heteropatriarcat».

Perspectiva de gènere: La perspectiva de gènere és una **aproximació crítica** a la realitat que posa l'atenció en la construcció de la categoria de gènere, les relacions de poder i les desigualtats entre homes i dones. La perspectiva de gènere és una **mirada** de tipus **intel·lectual i polític**, ja que es fonamenta en el saber produït pels estudis de gènere al llarg de la història del feminisme (per les científiques feministes i d'altres corrents crítics), i persegueix l'objectiu de **conscienciar** la ciutadania per a la superació de les desigualtats de gènere, enteses com a producte d'un procés històric, social i cultural. Adoptar aquesta perspectiva implica contrarestar altres mirades presentades i assumides com a neutrals o objectives, i que contribueixen a reproduir, naturalitzar i consolidar les desigualtats de gènere existents. En l'elaboració d'una acció planificada (lleï, política o programa) comporta avaluar les implicacions d'aquesta per a les dones i els homes.

Principi de la barrufeta: concepte formulat per Katha Pollitt a «The Smurfette Principle» (1991) i desenvolupat per les teories feministes i postfeministes per denominar el fenomen que es produeix en aquelles obres literàries i altres productes de ficció (còmics, pel·lícules, sèries de televisió, videojocs), en els quals es mostra una visió eminentment androcèntrica. El món masculí constitueix la norma de l'univers diegètic, que presenta els rols de gènere de manera molt marcada. En aquestes produccions els homes són els protagonistes i tots tenen alguna característica que els defineix (en el cas dels barrufets, allò que els fa diferents i distintius entre ells: Gran Barrufet, barrufet bromista, barrufet músic...). Només hi ha un sol membre femení, la barrufeta, la particularitat de la qual és que és l'única noia o dona; aïllada d'altres dones, no pot establir vincles de sororitat. Està marcada per uns estereotips de gènere molt limitants, alhora que és cosificada perquè ha de ser jove i bonica. La figura femenina

esdevé un personatge complementari que habitualment és objecte de desig masculí, sovint causa de disputa entre els homes en competència i, en moltes ocasions, representa el tòpic de la dama en perill que ells han de salvar. En alguns casos ni tan sols no té nom i apareix només com «la noia». Quant a la barrufeta, el seu nom adopta la forma del diminutiu en la traducció a l'anglès, francès i castellà, de manera que se la infantilitza i se la minoritza encara més en relació amb els seus companys («pitufu/pitufina»).

Purplewashing: terme utilitzat en el feminisme per **denunciar** les diferents estratègies polítiques i de màrqueting per a la promoció o neteja d'imatge d'una persona, empresa o institució, apel·lant al seu compromís amb la igualtat de gènere. Es fa servir per destapar discursos que, a partir d'un **suposat feminisme**, en realitat promouen la **mercantilització de les lluites feministes** o encobreixen actituds o activitats discriminatòries per xenòfobes, racistes o LGBTIQ+fòbiques. És una estratègia pròpia del **capitalisme** i el **neoliberalisme** (sempre fagocitadors de la subversió i l'emancipació) que serveix interessos econòmics i de classe, i que va en contra del manteniment de la vida. S'empra per desemmascarar especialment grups que apliquen polítiques o emeten missatges que, *disfressats* de feminisme, funcionen per a l'opressió de grups minoritaris, generalment discriminats per la seva ètnia o cultura, acusant-los de violents i masclistes. S'ha usat especialment als països occidentals que, sense haver aconseguit una igualtat real entre homes i dones a les seves societats, utilitzen arguments feministes per justificar la islamofòbia de gènere, mentre que a Llatinoamèrica s'ha expressat principalment en forma de racisme contra els pobles originaris. El terme es va inspirar en el concepte «**pinkwashing**», formulat anys abans per fer referència a discursos polítics i de màrqueting que pretenen vehicular una imatge de tolerància i modernitat en exhibir una inclinació positiva envers els col·lectius LGTB, sense que els agents que l'expressen tinguin realment aquest posicionament.

Resiliència: terme originalment procedent de la física per fer referència a la resistència i capacitat de retornar a la forma original d'un material després d'haver estat sotmès a una força que el supera. Aplicat en la psicologia fa referència a la capacitat d'una persona per resistir i afrontar **situacions traumàtiques**. També s'usa per denominar l'aptitud d'una persona de reaccionar positivament malgrat les dificultats. Constitueix una forma de masclisme donar per descomptat o exigir actituds resilients a les dones que han patit violències masclistes.

Revictimització (també **victimització secundària**): pràctica que afegeix un **sufriment afegit** o un **maltractament addicional** a

una dona en situació de **violència masclista** com a conseqüència dels dèficits quantitius o qualitius de les intervencions dutes a terme pels organismes i professionals responsables de l'atenció a la víctima. Així mateix, designa les actuacions desencertades realitzades per altres agents implicats. La revictimització es produeix, per exemple, per part dels mitjans de comunicació quan, en informar sobre la dona que ha patit violències, en fan un tractament indegut per l'aproximació excessivament dramàtica o sensacionalista, i per l'**ús impropï de termes o d'imatges**. També es produeix quan s'obliga les supervivents a haver de narrar les seves vivències una vegada i una altra, passant per diferents professionals, de manera que se'ls fa reviure el trauma sofert. Sovint, en aquest procés, se'ls fan preguntes que **impliquen judicis de valor sobre elles o qüestionen els seus actes i la fiabilitat de la seva versió dels fets**. D'aquesta manera, se'ls fa **doblement víctimes**: de l'agressió masclista i del sistema que en principi les ha de defensar.

Sexualitat: terme que fa referència al conjunt d'experiències, pràctiques i sentiments vinculats al **sexe** i a l'**instint sexual**. La sexualitat és un univers complex que engloba quatre aspectes principals que interactuen entre si: biològic, psicològic, social i ètic. La sexualitat humana, d'acord amb l'Organització Mundial de la Salut (2006), es defineix com: «Un aspecte central de l'ésser humà, al llarg de la seva vida. Abraça el sexe, les identitats i els papers de gènere, l'erotisme, el plaer, la intimitat, la reproducció i l'orientació sexual. Es viu i s'expressa mitjançant pensaments, fantasies, desitjos, creences, actituds, valors, conductes, pràctiques, papers i relacions interpersonals. La sexualitat pot incloure totes aquestes dimensions, no obstant això, no totes elles es viuen o s'expressen sempre. La sexualitat està influïda per la interacció de factors biològics, psicològics, socials, econòmics, polítics, culturals, ètics, legals, històrics, religiosos i espirituals».

Sororitat: neologisme creat per activistes i pensadores feministes a fi d'expressar la **solidaritat** o **germanor** entre dones (procedeix del llatí *soror*: «germana»). El terme descriu un lligam estret entre dones basat en compartir experiències, interessos i preocupacions, en un context social i polític de discriminació en societats patriarcales. És una dimensió ètica, política i pràctica dels feminismes contemporanis.⁶

⁶ En el context de l'eclosió de mobilitzacions feministes del segon decenni del segle XXI, la paraula «sororitat» va ser reconegut com a neologisme català de l'any 2018, com a resultat de votació popular en el concurs promogut per l'Observatori de Neologia de la Universitat Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans.

Subordinació: fet d'estar sotmès a l'autoritat o dominació d'una persona, grup social o institució superior. En el sistema patriarcal, es refereix a la consideració de les dones com a éssers inferiors i com a objectes segons la definició de l'universal masculí, que és el subjecte.

Supervivent: en l'àmbit de la violència masclista, darrerament se sol utilitzar la paraula «supervivent» en lloc de «víctima» per referir-se a les persones que han sobreviscut a una experiència de violència, com una forma de reconèixer, reparar i empoderar les persones supervivents d'abús. Amb l'expressió «**de víctima a supervivent**» es posa l'accent en el procés, per evitar essencialitzar la categoria de víctima i posar en relleu la seva proactivitat i la capacitat de resiliència per canviar la seva condició.

Existeixen també, però, perspectives que critiquen una visió excessivament optimista i individualista que implica alguns usos del terme, en tant que es nega la condició de víctima a la supervivent i se li exigeix recuperar-se del trauma, en lloc d'acceptar la debilitat i vulnerabilitat que pot i té dret a sentir. Es **denuncia** que en el sistema capitalista es considera el victimisme com una condició que cal superar en poc temps; no és opcional, sinó que és un procés obligatori que passa per la voluntat de «canviar la mentalitat de víctima». D'aquesta manera, el fracàs de completar amb èxit aquesta transformació es tradueix en una **culpabilització de les víctimes** (sobretot de les que no han sobreviscut, a les quals se'ls retreu no haver lluitat prou, o no amb prou eficàcia) **o supervivents**, que des d'una perspectiva individualista les fa responsables de causar el seu propi patiment, com si fos una elecció possible de la persona i com si la **mentalitat** fos l'única barrera perquè les víctimes deixin de ser-ho.

Transfòbia: també coneguda com **cissexisme**, **transprejudici**, i **transmisogínia o transandrofòbia** (en referència a la transfòbia contra dones trans o homes trans, respectivament), és la discriminació, la segregació, la intolerància o l'actitud i expressió de sentiments negatius envers el transsexualisme i els transsexuals; és a dir, contra persones o grups per la seva identitat de gènere sentida, diferent al sexe assignat en néixer. Aquesta conducta pot manifestar-se també a través de l'homofòbia contra persones trans en una formulació de doble discriminació.

Víctima: persona que és objecte d'una o diverses formes de violència. En les violències masclistes inclou no sols les dones que pateixen els efectes de les diferents formes de violència i d'assetjament, sinó altres persones del seu entorn que també en són objecte. Es parla de **víctimes secundàries** quan la violència masclista s'estén a les persones de la família, amistats o entorn laboral que estan ajudant la

víctima, a les quals l'agressor pot assetjar o intimidar perquè deixin de fer-ho. Es parla de **víctimes vicàries** per fer referència a les persones víctimes de **violència vicària**, que és aquella forma de violència en què es perjudica la dona danyant les persones més preuades per a ella com poden ser les seves filles i fills, progenitors, germanes, etc. D'aquesta manera el maltractador espera continuar obligant la dona a cedir i tolerar les seves peticions o bé, deixant-la viva, perpetuar el maltractament assegurant un dany permanent i irreversible. El terme violència vicària el va encunyar en primera instància la psicòloga Sonia Vaccaro fa gairebé una dècada. El concepte fa referència a la concepció de «vicari», que significa la substitució d'un individu per un altre en l'exercici d'una funció.

Violència: abús de força o de poder, de fet o com a amenaça, contra un mateix o envers algú altre, per obligar a fer determinada acció o omissió. La violència pot prendre diferents formes (física, psicològica, simbòlica, estructural) i causa o té moltes probabilitats de causar lesions, mort, danys psicològics, trastorns del desenvolupament o privacions.

Violència de gènere: terme emprat en la legislació espanyola⁷ per referir-se a la violència contra una persona o un grup de persones per raó del seu gènere. En posar el focus en la desigualtat de gènere, malgrat que es remarca que les dones i nenes pateixen violència de gènere de manera desproporcionada, els homes i els nens també en poden ser objecte. De vegades s'empra aquest terme per descriure la violència dirigida contra les poblacions LGBTIQ+, en referir-se a la violència relacionada amb les normes de masculinitat i feminitat o a les normes de gènere.

Violència domèstica: terme amb el qual anteriorment es definia la violència contra les dones. En l'actualitat defineix la violència que s'exerceix en la llar, especialment entre membres de la família, sense tenir a veure amb el gènere de les persones que intervenen en el sistema o l'acte de violència.

Violència estètica: com va argumentar Naomi Wolf a *The Beauty Myth: How Images of Beauty are Used Against Women* (1991), es tracta d'un tipus de violència **sistèmica** que afecta especialment les dones, que reben més pressió social per ser joves, guapes i primes, fet que les empeny a fer encaixar el seu cos amb el model normatiu i a la roba que s'hi adapta. Aquesta modalitat de violència comença ja

⁷ Com hem exposat al segon capítol, la legislació catalana empra el terme «violència masculista», que és el que hem seguit en aquesta guia.

d'infants en molts centres educatius (en forma d'assetjament o *bullying*) i s'expressa en formes de **microviolències** difícils de gestionar perquè pertanyen a l'ordre de la intimitat i s'expressen en formes tan normalitzades que sovint ni es veuen ni es qüestionen. Segons dades de la UNESCO, l'aparença física és un dels principals motius d'assetjament entre iguals i es dona també discriminació laboral per raons de talla (*sizeisme*). Actualment hi ha una tendència a reclamar la presència i bellesa de **cosos no normatius** (*body positive*) i la reapropiació del **dret al propi cos**.

Violències masclistes: terme usat per definir la violència que s'exerceix sobre les dones i nenes pel fet de ser-ho. Està emparada pel sistema patriarcal i el masclisme, els quals generen i justifiquen conductes de poder i abús de poder d'homes sobre dones. El concepte reconeix els drets de les dones com a drets humans i fa referència a la violència que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics pugui tenir com a resultat un dany o patiment físic, sexual o psicològic per a la dona, així com les amenaces d'aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, tant si es produeixen a la vida pública com privada.

Es tracta d'un tipus de violència sistèmica que es dona en una situació de desigualtat de poder (que afavoreix uns certs grups socials, més enllà de la interacció entre qui exerceix la violència i qui la pateix), i que pot adquirir diferents formes (raó per la qual fem la plural «violències masclistes»): la física, la psicològica, la sexual, els abusos sexuals, l'econòmica, la digital, la institucional, l'obstètrica, la violència de segon ordre, la vicària i la simbòlica.

Violència simbòlica: violència exercida de forma indirecta a través de símbols, valors i creences que justifiquen i legitimen la violència estructural. S'exerceix depenent de la posició social de cada membre de la jerarquia i s'inscriu en els actes i modes inconscients o tàctics. La violència simbòlica està representada per accions discriminatòries que justifiquen i legitimen la superioritat ètnica, cultural, de gènere o religiosa de la figura o grup dominant. La violència simbòlica és un instrument de control social que porta al manteniment de l'ordre social existent, però pot ser una de les causes acceleradores i legitimatories de la violència directa. El terme va ser encunyat per Pierre Bourdieu i ha substituït progressivament el terme **violència cultural**, formulat inicialment pel sociòleg noruec Johan Galtung el 1969.

Violència sistèmica: violència exercida estructuralment per un sistema que afavoreix certs grups socials, més enllà de la interacció concreta en un moment donat entre qui exerceix la violència i qui la pateix. També anomenada **violència estructural**, estipulada per Johan Galtung (1969) com aquella violència que, sostinguda per una

estructura social, perjudica una persona o grup social i impedeix que aconseguixin el que necessiten, inclosos l'exercici dels seus drets individuals i col·lectius. Es dona, doncs, en societats amb relacions de poder jerarquitzades entre els subjectes dominants i els dominats.

Violència contra les dones i nenes: segons l'ONU és «tot acte de violència basat en el gènere que tingui o pugui tenir com a resultat un dany o sofriment físic, sexual o mental per a la dona, així com les amenaces de tals actes, la coacció o la privació arbitrària de la llibertat, tant si es produeixen en la vida pública com en la vida privada. Abasta, amb caràcter no limitatiu, la violència física, sexual i psicològica que es produeix en el si de la família o de la comunitat, així com la perpetrada o tolerada per l'Estat».⁸

⁸ <https://www.unwomen.org/es/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence>.

